

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 23

Fylke: Vest = Agder

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Spangereid

Emne: Bordskikk til husebuds.

Bygdelag: " "

Oppskr. av: Olav Jarl Gahre

Gard: Gahre

(adresse): Spangereid

G.nr. 155 Br.nr. 16

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Det var vanlig å sitte ved bordet til måltidene.
2. Ja, på begge spørsmål.
3. Både tjenere og husbondsfolk spiser sammen.
4. De spiser samme mat. Har ikke hørt det har vært anderledes så lenge noen kan minnes her på gården.
5. Det var vanlig for i tida å spise i en stue eller i kammer. Da de begynte å bygge hus på høye murer ca 1. meter over jordoverflaten, blei det innredet med skorstein i kjelleren. Der kunne de koke mat og det var da vanlig i sommermånedene eller halvåret å spise i kjelleren. De gamle hus her på gården var bygd på lave murer ca 30-40 cm. Det var så ikke kjeller under husene. De begynte å bygge hus på høye murer her på gården omkring 1870-80.

2.

I den senere tid, særlig efter at elektrisiteten er blitt fatt i bruk. 1925-30 har de lagt mer vekt på å innrede kjøkkenet mer praktisk. Det er derfor nå mange som spiser på kjøkkenet nå.

7. Delvis, husbonden satt gjerne for øiest ved bordet. På begge sider satt barna. Husmora satt gjerne nederst for at hun kunne komme fortere til gryta for å hente mat.

8. Har ikke hørt noe om ket.

10. 17° sitte i den beste stolen

11. Dersom de hadde gjort noe stygt arbeid f.eks. gravt i jorda slik at de blei skiddene på hendene, eller stelt med husdyrgjødsel o. l. vasket de hendene. Finere arbeid bestjører o. l. var det ikke så nøye med vask. Det er ikke godt å si. feste noe skarpt skille. Noe systematisk vask av hendene foran hvert måltid blir vel neppe gjennomført enda. Det er vanlig at mannfolk ikke har lua på hodet ved bordet. Når det begynne kan ikke sees bestemt. Det er derimot vanlig at mannfolk har lua på hodet når de inntar et måltid ute. Det gjelder når de er på arbeid i skog eller mark eller på fisketur og har niste mat med seg.

12. Ikke nå lisdags. Har hørt at det har vært brukt for lida. for ca 50-60 år siden, uten at det kan tilfelles nøyaktig. Om egen kopp til melk kan heller ikke sies nøyaktig. Det henger mel sammen med felles grant fat. Det er vanlig kopp av steintøy. Det brukes og brukes nå til å steje grant og dyppe i melkekoppen først. Særlig dersom granten var varm. Det brukes også å slå melk på granttallerkenen.

13. Når det gjalt grøt blei den stundom ist opp av gryta på tallerken til hver og satt på bordet. Stundom blei den ist i et fat og satt på bordet. Hver kunne da vie til seg. Det blei satt ei stje i fatet som de kunne vie med. Når det gjalt suppe blei lignende framgangs måte brukt.

14. Det brukte det mye for i lida til middagsmåltid. Det kalles hede. Her uttales det med bløt konsonant "Bede" "Bede fladbrø: eller Fladbrø hede."

15. Har ikke hørt at noen synes det er noe galt. Det sies ofte til gjester ta en bite sukker til kaffien.

Mange tar en bite sukker, dyppe den i kaffikoppen og tar den deretter i munnen.

16. Særlig når kaffien var varm, pleide

4.
De å slå kaffi i skila. Det er
særlig brukt av eldre folk.

17. Kan ikke si noe sikkert om
det. Har hørt av mine foreldre og
besteforeldre at det har vært i bruk
i deres tid (1870-1900).

18. Jeg har ikke hørt at det har
vært vanlig bruk den siste generasjon.
Har hørt at enkelte gamle folk brukte
ballekniv for ca 70-80 år siden.
Kvinnene brukte alminnelig bød
kniv.

19. Ja. enkelte hadde navn på stjeene,
bare forbokstaven i faste navn. De blei
oppbevart i kjøkkenet i en liten kasse
eller skuffe. Stjeene var av jern.
Har hørt at de brukte bestjeer
i besteforeldrenes tid 1870-1900. Kan ikke
si noe sikkert om overgangen til
metall. Trestjeer brukes delvis enda.
NB! ikke som spisestjeer, men til
å ise grøt opp av grytu med o.l.
Dele er store bestjeer, større enn
vanlige trestjeer. Folk fort 1873 forteller
at det har vært brukt å vaske stjeene
omkring 1900. Men kan ikke si noe sikkert
om hvorledes det var for den tid.

20. Kan f.ø. ikke si noe om dette

21. Det er vanlig å bruke voksduk på bordet, og en las bordduken ligge på bordet mellom måltidene. Når det kom folk på besøk og de skulle ha mat, pleide de legge en ~~duk~~ duk av tøy (bomull, lin) ovenpå voksduken. Det samme blei også brukt til de store høytidene og da særlig jul. Å si helt nøyaktig når det blei vanlig å bruke duk på bordet. Kan jeg ikke. Eller samtale med eldre folk om jeg det alminnelige skifte på dette område har foregått hundre året til.
23. Det var vanlig at voksne folk forsynte seg som de ville. Husmora pleide dele ut maten til barna.
24. Det var vanlig at husmora smørte brød skiva (smør og pålegg til barna)
25. En regnet at voksne mannfolk og gutter i utstalden 14-17 år spiste mer enn kvinner.
26. Fra 5 til 7 år. Det er særlig mora som hjelper de små barna.
27. Det var alminnelig i våre foreldre og besteforeldres tid 1870-1900.
28. Det er vanlig å lese for ^{og etter} maten. Når det er barn i familien pleier

de lese høyt først. De voksne ~~les~~ hårer på, og leser stille med. Det er de største barna som leses. I enkelte tilfeller leser husfaren høyt. De andre leser stille og følger med. Dette er når det ikke er barn i familien. Er det barn i familien, pleier de lese først.

En vanlig bordbønn er denne: "I Jesu navn går vi til bords, og spiser og drikker på ditt ord. Dig Gud vil alle oss vil gagn. Så får vi mat i Jesu navn."

Man høit at enkelte har brukt en kortere bordbønn: "Gud vellygne vår mat, Gud forminske vårt hæt. Gud gjør oss erindelig glad."

En pleide lese for maten om det kom fremmede 29. Det er vanlig å balle ned baret.

Utdr. 10. Børnet de talte om kunne vere om det arbeide de hadde utført den dagen. Folk de hadde møtt og talt med. Personer og ting som hadde hendt i bygda.

30. Det kom an på hov slags bevirkenhet det var. Dersom det var i en begravelse, skulle er helst ha et alvorlig ansiktsuttrykk.

31. Det ansåes upassende å synge ved bordet. Ordtak: "Mannen visste ikke at kjerringa var gal, førenn hun sang midt i måltidet."

32. Det var vanlig at alle voksne ventet til alle var ferdig. Småbarna pleide lese for maten, si takk for maten og så springe ut ^{for} å leke.

33. Det er vanlig å si takk for maten til

33. husmora eller husfaren. Både søndag og hversdag blei det brukt
34. Man pleide bruke a° si: Vel bekommen! Entelle sa: Velbekommen spisen.
35. Dersom, Det var en som kom noe langveis fra, pleide de si til nedk. Og nei, ikke om mi tar by deg mat. Vi har ikke noe særlig godt a° by på."
36. Det pleier hende. Men det var aldri tale om a° stelle til middag ^{ekstra}. Det var vanlig a° by Kaffe, brød og kaker.
37. Det var vanlig a° by eller stelle til det heste en hadde i huset. Dersom de bare har alminnelig voksduk på bordet, pleier de gjerne leggen duk av tøy (lin) og legge på bordet.
38. Nei, entelle pleide ha det slikt. Men det var vanlig a° koke kjølen i et slikt tilfelle.
39. Dersom man vanligvis spiste på kjøkkenet pleide den fremmede spise der. Ellers spiste de nedk. spise i stua. Stundom spiser husfaren sammen

med den fremmede. Men ellers spiser
som oftest alene.

40. Det er vanlig a' by gjesten flere
ganger forsyne seg.

41. En av husfolkene, særlig husmora
pleier være tilbelys a' underholde
gjesten. Pleier sitte på en stol
et stykke fra bordet.

Derom hun har det travelt med
noe arbeid på kjøkkenet, pleier hun
av og til gå inn i stua til gjesten
og se han forsyne seg. Skjenke i
kaffe. I slike tilfelle pleier hun
fortellare gjesten grunnen til at
han ikke kan være inne helt tiden.